

POJMOVANJE VEZLJIVOSTI V TUJEM JEZIKOSLOVJU¹

Prispevek je kronološko-problemski pregled najrelevantnejše tuje vezljivostne literature, ki je neposredno ali posredno vplivala tudi na razvoj slovenske vezljivostne teorije. Hkrati prekrivnost različnih vezljivostnih teorij, z vzajemnimi dopolnitvami, potrjuje in omogoča posplošeno vezljivostno obravnavo v pomenski podstavi stavčne povedi in s tem posplošeno pomenskoskladenjsko vezljivost, ki je izhodišče za specifične strukturnoskladenjske vezljivosti posameznih jezikov. Razmerja med pomenskoskladenjsko vezljivostjo in strukturnoskladenjsko vezljivostjo izpostavljajo pomensko usmerjenost (intenco) glagolov/pridevnikov v povedju, udeležence v različnih udeleženskih vlogah in njihove možne izrazne uresničitve v strukturnoskladenjski vezljivosti.

The article is a chronological and topical survey of the most relevant foreign literature on valency theory that directly or indirectly influenced the development of Slovene valency theory. At the same time, the overlap between various valency theories with mutually complementary features affirms and allows the generalized valency treatment of the sentence semantic base, thus the generalized semantic-syntactic valency, which is the basis of specific structural-syntactic valencies of individual languages. The relationships between the semantic-syntactic and structural-syntactic valencies of individual languages point out the semantic intention of verbs/adjectives in the predicate, participants in various participant roles, and their possible formal realizations in structural-syntactic valency.

Izbrana tuja vezljivostna literatura je kronološko-problemsko predstavljena – izpostavljene so vezljivostne teorije, ki so vplivale na razvoj slovenske vezljivosti.

1 L. Tesnière

Pri L. Tesnièrju (1965) je njegova skladnja odvisnosti osredotočena na glagol (tj. na glagolsko vezljivost), ki je razumljen kot organizacijsko središče stavka², zato Tesnièrjeva glagolska vezljivost zaobjame ves stavek. Strukturnofunkcijska skladnja je predstavljena kot izraz pomenske podstave povedi s povedjem, delovalniki in okoliščinami. Za skladenjske vloge udeležencev ločuje delovalniška in okoliščinska mesta. Pomembna je ugotovitev, da celo isti glagoli znotraj svoje pomenskosti nimajo oz. ne morejo imeti vedno istega števila delovalnikov. V nasprotju z delovalniki število okoliščin ni določeno – tako glagoli lahko nimajo nobene okoliščine ali pa neomejeno število. Dragocena je tudi ugotovitev, da so meje med delovalniki (izpostavlja predvsem tretje delovalnike) in med okolišči-

¹ Članek je del poglavja Vezljivost v domačem in tujem jezikoslovju avtoričine disertacije z naslovom *Vezljivost v slovenskem knjižnem jeziku (s poudarkom na glagolu)*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, mentorica red. prof. dr. Ada Vidovič Muha.

² Verbocentrizem pa po Mikušu (1960: 128) ni v skladu z naravo jezika, tj. z izražanjem prostorsko-časovne realnosti. Prav Tesnièrjevo zagovarjanje organizacijskozgradbene središčnosti glagola nasproti Mikuševemu načelu enakovrednosti imensko-glagolskega dela stavčne sintagme je po A. Vidovič Muha (1994b: 230–232) eden temeljnih nesporazumov med jezikoslovcema.

nami včasih zabrisane oz. težko določljive. Avtor ne upošteva glagolov, ki nujno zahtevajo oz. odpirajo obvezno mesto okoliščinam, npr. *stanovati*, *(po)staviti*.

Vzajemno povezanost pomenskoskladenjskega in izraznega vidika vezljivosti dokazujejo poimenovanja: vršilec dejanja > prvi delovalnik > osebek > v imenovalniku; predmet dejanja 'kdor dejanje podpira' > drugi delovalnik > neposredno predmetno določilo (*complément direct* ali *complément d'objet*) > izraženo s tožilnikom; tisti, ki ga dejanje zadeva – se odvija v njegovo korist ali škodo > tretji delovalnik > posredno predmetno določilo (*complément indirect*) > izraženo z dajalnikom. S funkcijskoskladenjskega in izraznega vidika vezljivosti je pomembno tudi to, da ločuje predložna in nepredložna določila (*complément prépositionnel* ou *complément non prépositionnel*).³

/Ne/prehodnost glagolov je glede števila udeležencev izražena z ničto, enojno, dvojno in trojno skladenjsko vezljivostjo – a) nevezljivi glagoli (*les verbes avalents*); nepravi/fiktivni delovalnik je vedno označen s 3. osebo ednine, npr. *il*, *es*, b) enovezljivi glagoli (*les verbes monovalents*) z osebkom kot prvim delovalnikom; so neprehodni, c) dvovezljivi glagoli (*les verbes divalents*); sèm uvršča tudi povratne glagole, in č) trovezljivi glagoli (*les verbes troivalents*), ki so vezljivostno najzapletenejši; v to skupino uvršča glagole govorjenja in dajanja. S trovezljivimi nosilnimi glagoli *reči* in *dati* izoblikuje skupine pomensko sorodnih glagolov, ki imajo v svoji pomenski podstavi ta dva glagola, tako za *reči* (*dire*) navaja: *izreči* (*énoncer*), *izraziti* (*exprimer*), *pripovedovati* (*raconter*) ipd., in za *dati* (*donner*): *podariti* (*donner*), *dobaviti* (*fournir*), *priskrbeti* (*procurer*) ipd.

Različna stavčnočlenska izraženost povedja⁴ in udeležencev pa je podrobneje opisana s štirimi vrstami diatez – tvorno, trpno, povratno in vzajemno. Tako je znotraj tvorno-trpne diateze vršilec dejanja (Vd) izražen z orodnikom: *Charles fait tuer Bernard par Alfred* *'Charles je ubil Bernarda po Alfredu', v povratni diatezi pa je zajeta tudi vezljivostna problematika glagolov z besedico *se* kot povratnoosebnim zaimkom ali kot samo prostim glagolskim morfemom. Dobro se zaveda tudi pomenskoskladenjske vloge vezljivosti, tako da znotraj istega glagola opozarja na ločevanje med *Alfred* (*prime actant*) *apprend la grammaire* (*second actant*) 'Alfred se uči slovnico' : *Charles* (*prime actant*) *fait apprendre la grammaire* (*second actant*) *à Alfred* (*tiers actant*) 'Charles uči Alfreda slovnico'.

V okviru strukturnoskladenjske vezljivosti govori o dodajanju novih delovalnikov, ki tvorijo novo vezljivost. Takšno spremenjeno oz. novo vezljivost dosega a) analitično, z zloženim povedkom, npr. *Bernard tombe* 'Bernard je padel' : *Alfred fait tomber Bernard* 'Alfred je povzročil padec Bernarda', b) sintetično – predvsem z dodajanjem predponskih obrazil glagolom; tu ima tudi francosko-slovensko primerjavo *déferer un cheval* : *izbositi konja*, vendar naj bi francoski primer pomenil stanje pred dejanjem, slovenski primer pa stanje po dejanju

³ Termin *complément*, navajan v oklepaju, je pri Tesnièreju uporabljan kot (vezljivo) določilo.

⁴ V zvezi z zloženimi glagolskimi oblikami v povedku, ki jih Tesnière (1965²) poimenuje zloženo jedro (*nucléus dissocié*), je prišlo do razhajanj z nemško aktantsko teorijo (G. Helbig / W. Schenkel 1969), ki zagovarjala tezo, da so tudi vse besede v povedkovem določilu udeleženci v vezljivosti.

(rezultat), in c) s pomenskorazločevalno skladenjsko rabo, npr. *Sortir* 'Iti ven' (enovezljivo) : *Sortir un pot de fleur* 'Zadeti cvetlični lonec' (dvovezljivo). Sèm uvršča še pomensko enovezljive glagole, ob katerih je lahko izražen notranji predmet v tožilniku, npr. *Vivre sa vie*, *Dormir un bon sommeil* 'Živi svoje življenje, Sanja dobre sanje'. Z izrazom la metataxe pa opozarja na razlike, ki pri prevajanju istih povedi nastajajo na izrazni ravnini, hkrati pa tako opozarja tudi na povezanost med vezljivostnimi pojavi na pomenski, skladenjskofunkcijski in izrazni ravnini.

1.1 Kritika R. F. Mikuša (1960) je Tesnièrejevo delo prizanesljivo kritično dopolnila, tako da je natančno (po poglavjih) obravnavala a) terminološka in b) vsebinska vprašanja. Pod a) terminološkimi vprašanji Mikuš omenja odvečnost ali celo napačnost rabe strukturalna ob besedi skladnja, češ da to lastnost vključuje že sama beseda skladnja. In še netočnost fraze za označitev povedi, netočnost besede zveza za sintagmo, in odvečnost/netočnost izraza noeud (vozel) za malo sintagmo in nucléus (jedro) za veliko sintagmo. Po Mikuševem mnenju bi moral Tesnière dodatno utemeljiti in podpreti vesplošno poenotenje terminologije, ne pa vnašati še svoja nova poimenovanja, ki podirajo koncept linearnosti in sintagemske enotnosti v govoru. Glavna b) vsebinska oporekanja so: 1) Opredelitev zveze/fraze se zgleduje po tradicionalnih konceptih, ki pa bi jim bilo potrebno dati znanstveno natančnost. Kot je pri Beliću fetišizem samostalnika, je tu fetišizem glagola. 2) Kritik po de Saussurju navaja, da je težišče jezikoslovnega mehanizma osnovano na istovetenju in različnosti, torej gre za vzajemno dopolnjevalno razmerje. In če sta izhodiščni t. i. diktalna in modalna sintagma, ki sta na isti ravnini, je znotraj povedi kot dikto-modalne sintagme medsebojno dopolnjevalno razmerje med osebkom in povedkom enako prostorsko-časovnemu razmerju. Kot posebnost izpostavi povedi tipa *Dežuje*, kjer naj bi prevladovala diktalna sintagma, modalni element pa se izraža samo z intonacijo. 3) Kritik meni, da so za napredek vezljivostne teorije pomembne predvsem Tesnièrejeve ugotovitve o zgradbi povedka. V zvezi s tem avtor govori o disociiranem jedru, kar je v bistvu zloženo povedkovo jedro v zgledih tipa *Alfred je prišel*. V takšnem povedkovem jedru je istovetnostni aktualizirajoči element v skladenjski vlogi pomožnega glagola *je* (*biti*), razlikovalni polnopomenski spregatveni glagol pa *prišel* (*priti*).

Glede na to, da je Tesnière izhajal iz stavčne zgradbe, je znotraj svoje verbo-centrične koncepcije stavka izpostavil tudi vprašanje, ali je zgradbeno središče stavka glagol ali povedek. Pri vzpostavljanju razmerja med glagolsko in povedkovo vezljivostjo je bilo izhodiščno vodilo, da vezljivost izhaja iz glagolskega pomena: pomensko izpraznjen glagol ne more biti nosilec vezljivosti. Samostalniške in pridevniške besede ob nepolnopomenskem *biti* pa so po Tesnièreju del povedja, in ne samostojni udeleženci, kot so to prvotno trdili predvsem predstavniki nemške vezljivostne teorije. Tako zazna tudi neudeležensko povedkovodoločilno vezljivost (la valence supplémentaire) – lahko bi jo imenovali tudi notranja povedkova vezljivost. G. Helbig in W. Schenkel in drugi so svoje stališče utemeljevali z opozarjanjem na neenotnosti, npr. *Mož je mlad* : *Mož je*

kovač, kjer naj bi *kovač* ohranil delovalniške lastnosti. Sporni so bili tudi primeri *Znamenje je opomin* : *Znamenje opominja*.

Tako že na podlagi Tesnièrejeve vezljivostne teorije lahko izpostavimo razmerje med povedkovodoločilno vezljivostjo (la valence supplémentaire) z neudeleženskimi določili in med glagolsko vezljivostjo z udeleženskimi določili (la valence du verbe).

2 Nemška vezljivostna teorija

Tesnièrejeva teorija o aktantih je zelo kmalu naletela na odzive in bila tudi kritično obravnavana v nemški vezljivostni teoriji, predvsem pa je bila dobro izhodišče za nadaljnji razvoj na področju vezljivosti (H. J. Heringer (1967), G. Helbig / W. Schenkel (1969), K. Brinker (1977), U. Engel (1970)). Izidi vezljivostnih slovarjev, predvsem G. Helbiga in W. Schenkla, so konec šestdesetih in v sedemdesetih letih dokazali tudi praktično uporabnost dotedanje teoretične obdelave vezljivostne problematike.⁵

Tako z jezikovnoravninsko opredelitvijo vezljivosti G. Helbig dopolnjuje Tesnièreja. Ločuje logično vezljivost, ki je zunajjezikovno razmerje med vsebinami predmetnosti, od pomenskoskladenjske vezljivosti, ki je zunanje in notranje motivirana s tem, da ugotavlja pomenske vrednosti besed in možnost smiselnega povezovanja med njimi oz. razvrstitvene/kombinacijske zmožnosti določenih besednih pomenov ali semov, in od strukturnoskladenjske vezljivosti, ki je izrazna podoba prejšnjih dveh vezljivosti in označuje število vezljivostnih mest, določa slovnične lastnosti določil, ter s tem opozarja na skladijskofunkcijske lastnosti in posebnosti posameznih jezikov. Pomembna je Helbigova ugotovitev, da je potrebno vezljivost vedno obravnavati kompleksno (tj. triravninsko), tudi ko se pri opisu omejujemo samo na eno vrsto vezljivosti. Saj je v vzročno-posledičnem razmerju vezljivostnih pojavov skladijska vezljivost samo linearnomehanični način ubesedovanja logično-pomenske vezljivosti. Gre namreč za medsebojno pogojene, samo metajezikovno ločljive pojme. Na večravninskost obravnave vezljivosti opozarjajo tudi W. Bondzio (1969) in H. J. Heringer (1967), in hkrati s tem zlasti na nujnost uzaveščenega in urejenega medravninskega povezovanja vezljivostnih pojavov.

V nasprotju s svojimi zgodnjimi trditvami, da je vezljivost predvsem skladijski fenomen, ki ni neposredno odvisen od pomena, Helbig pri vezljivostni obdelavi nemških glagolov izhaja iz strukturnoskladenjske vezljivosti,⁶ ki jo

⁵ Na to opozarjajo praktičnouporabna dela Wortarten und das Problem der Valenz in der deutschen Gegenwarts-sprache (1978¹, 1981²) in Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben (1969) G. Helbiga in W. Schenkla, in slovar K. E. Sommerfeldta / H. Schreiberja Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive (1977¹, 1980²).

⁶ Takšno pomensko- in strukturnoskladenjsko vzajemno dopolnjevanje potrjujejo tudi študije U. Engela (1970), medtem ko npr. W. Bondzio (1969) izhaja iz pomensko-logične ravnine, ki je mišljenjska/nejezikovna, saj pomenska razmerja oz. njihovo uresničitev označuje kot motivacijsko in oblikovno osnovo stavkov in drugih skladijskih zvez. Pomenska razmerja pa prek skladnje in oblikoslovja vplivajo tudi na intonacijo.

dopolnjuje s pomenskimi omejitvami med glagolom kot nosilcem vezljivosti in med udeleženci. Ti udeleženci oz. določila zapolnjujejo ali bi lahko zapolnila odprta skladijska mesta. Takšna zapolnitev razpoložljivih skladijskih mest je določena/usmerjana na osnovi /ne/kompatibilnosti oz. /ne/združljivosti, ki je med pomenskimi lastnostmi nosilca vezljivosti in pomenskimi lastnostmi možnega udeleženca, kar pomeni, da se izločajo udeleženci s pomenskimi lastnostmi, ki jih nosilec lastnosti ne sprejema.

Pri slovarskem prikazu glagolske vezljivosti G. Helbig ločuje tri stopnje: 1. številčna določitev določil, 2. oblikoslovnoskladijske lastnosti določil: odtod tudi delitev določil U. Engela na skloniska določila in na določila, in 3. razmerja med glagolskimi pomeni in pomeni določil. Delovalnike pa Helbig ločuje glede na a) skladijsko vlogo (obvezni/obligatorni : neobvezni/fakultativni), b) skladijsko-oblikoslovno predstavitev (osebki v tož., daj., rod., in v predložnih sklonih) in c) pomenske lastnosti (človeško+/-, živo+/-, abstraktno/konkretno). V teh treh stopnjah lahko predstavimo vezljivost glagolov, pridevnikov in samostalnikov. Prav širjenje vezljivostnih zmožnosti še na pridevnike in samostalnike oz. t. i. vprašanje vezljivostnega obsega pa je po Helbigu ena izmed osnovnih teženj sodobnih teorij o vezljivosti. Največ jezikoslovcev, med njimi H. Brinkmann, P. Grebe in W. Bondzio, prisoja vezljivostne lastnosti še samostalnikom in pridevnikom.

Helbig ugotavlja veliko število dvo- in trovezljivih glagolov. Pri pridevniki, kakovostnih in vrstnih, pa naj bi prevladovali večinoma enovezljivi, le kakovostni pridevniki so tudi dvovezljivi. Glede na število upoštevanih udeležencev lahko pri pomenskoskladijski vezljivosti govori o absolutni/popolni ali relativni/delni pomenskoskladijski vezljivosti. To je pomembno pri ločevanju pomenov in podpomenov znotraj leksemov – različni pomeni istega leksema imajo, glede na prevladujoči leksemski pomen z absolutno/popolno vezljivostjo, tudi različno relativno/delno pomenskoskladijsko vezljivost.

Pri nadrejenih besedah oz. pri nosilcih vezljivosti lahko govorimo tudi o t. i. aktivni/centrifugalni ali sredobežni vezljivosti proti vezljivostnim udeležencem s t. i. pasivno/centripetalno ali s sredotežno vezljivostjo.⁷ Tako je npr. pridevnik v povedkovniški vlogi nosilec vezljivosti (Valenzträger), osebkov/predmetni samostalnik pa vezljivostni člen (Valenzpartner); pridevnik v prilastkovni rabi je vezljivostni člen, jedrni samostalnik pa nosilec vezljivosti.

2.1 Pri upoštevanju glagolskopomenske usmerjenosti in pomensko-skladijske vezljivosti G. Helbig ločuje med a) pomensko-skladijsko obveznimi delovalniki

⁷ Pojma sredobežna in sredotežna vezljivost srečujemo v delih ruskih jezikoslovcev (L. N. Zazorina, V. P. Berkov (1961: 133), B. A. Abramov (1966: 34–44)) in njune izrazne različice kot aktivna vezljivost in pasivna vezljivost. Pojem vezljivosti razširijo, tako da jo definirajo kot potencialno povezanost istovrstnih jezikovnih enot, tudi manjših od besede, npr. morfemov/fonemov. Na oblikoslovni ravni je po mnenju ruskih jezikoslovcev sredobežna vezljivost neobvezna, sredotežna vezljivost pa obvezna. S stališča besednih pomenov imajo besede s t. i. relativnim pomenom obvezno sredobežno vezljivost, besede z absolutnim pomenom pa imajo samo neobvezno sredobežno in sredotežno vezljivost.

oz. določili (Aktanten, Mitspieler, Ergänzungen) in med b) pomensko-skladenjsko neobveznimi dopolnili oz. 'dodatki' (freie Angaben). Med slednje uvršča tudi proste prislove, ki so na meji med vezljivostjo in družljivostjo, in so lahko b₁) še vezljivostno možni členi oz. določila; to so krajevni prislovi z izbranimi/določenimi pomenskimi omejitvami, ali pa b₂) že vezljivostno neodvisni členi oz. dopolnila, npr. vzročni prislovi.

Po posamostaljenju ohranijo vezljivost osnovnega glagolskega pomena samo izglagolske tvorjenke z besedotvornim pomenom dejanja (De = glagolniki), medtem ko so izglagolske tvorjenke, ki izražajo rezultat/predmet/sredstvo dejanja (Rd/Pd/Sd), že predmeti, in zato spremenijo tudi osnovno glagolsko vezljivost.

3 Češka in slovaška vezljivostna teorija

Helbigovo vezljivostno teorijo dopolnjujeta češka in slovaška vezljivostna teorija s predstavniki F. Kopečným, J. Kořenským, P. Adamcem, F. Danešem, H. Běličovo, J. Kačalo, E. Pálešem idr., ki sta nam zaradi jezikovne sorodnosti bližji in zato uporabnejši. Daneševo delo (1987) mi je bilo v disertaciji pri analizi slovenskega gradiva tudi metodološko vodilo. F. Daneš (1957: 17) je namreč že v petdesetih letih opozoril, da je potrebno pri vezljivosti upoštevati pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino. Sodobnejši problemski pristop k razmerjem pomenskосkladenjske in strukturnoskladenjske vezljivosti, npr. vprašanje obvezno izraženih okoliščin in /ne/izraženosti delovalnikov ipd., je v delih P. Sgalla (1986a, b), E. Hajičové (1975, 1983), J. Panevové (1975) idr. Našteti avtorji zagovarjajo dosledno večravninskost obravnav, pri čemer je v razmerju med obliko in pomenom pri večpomenskosti slovničnih oblik pomembno načelo t. i. nesomerne dvojnosti (asimetričnega dualizma).

3.1 Že leta 1943 je E. Pauliny⁸ z delom *Štruktúra slovenského slovesa* razvijal teorijo glagolske intence in tako izpostavil razmerje intenca (usmerjenost povedja) : valenca (vezljivost). To je eden od prvih poskusov oblikovanja vezljivostne teorije z izhodiščno tezo, da če sprememba intence glagolskega dejanja poteka v okvirih enake/nespremenjene intenčne vrednosti, ostaja intenčni tip glagola nespremenjen, npr. *Pripovedovalec je zabaval poslušalstvo ves večer* : *Poslušalstvo se je s pripovedovalcem zabavalo ves večer*. Tako glagolom z isto vezljivostno sposobnostjo prisoja enak vezljivostni potencial in znotraj strukturnoskladenjske vezljivosti enak slovnični stavčni vzorec.

Češka vezljivostna teorija, npr. I. Němec (1980: 45–46) in J. Filipec in F. Čermák (1985: 145–148, 246), ločuje med vezljivostnim potencialom / pomensko zmogljivostjo, ki izhaja iz pomenske usmerjenosti posameznega leksema, med pomensko vezljivostjo, ki poudarja pomenska razmerja, predvsem posebnosti

⁸ Pri oceni dela E. Paulinyja *Štruktúra slovenského slovesa* (Štúdia lexikálno-syntaktická) je J. V. Bečka v jezikoslovni reviji *Český časopis filologický* (Praha, 1944/45, III/1, 20–23) opozoril tudi že na hkratni pomensko-skladenjski vidik Pavlinyjeve obravnave glagolske vezljivosti, ki pa pri razlagi glagolske vezljivosti še ni neposredno izražen.

stalnih besednih zvez, in med slovničnofunkcijsko vezljivostjo. Po E. Paulinyju povzemam še a) intenčno stavčno zgradbo, ki je omejena z intenco glagolskega dejanja⁹ in b) pomensko stavčno zgradbo, ki poleg glagolskih intenčnih pomenov zaobjame tudi neintenčne pomene. Pauliny uvaja kategorialne pomenske komponente z dinamiko razporejenosti v času in prostoru v smislu glagolske intence in subkategorialne pomenske komponente, ki so le natančnejša opredelitev kategorialnih pomenskih komponent v smislu določitve /ne/usmerjenosti glagolskega dejanja, dejavnosti ali stanjskosti ipd., in c) vsebino stavka, ki poleg kategorialnih in subkategorialnih pomenskih komponent vključuje še individualne komponente.

Razvila se je teorija minimalne popolnosti stavka (Kořenský 1984: 59), ki zaobjema glagolsko intenco ali glagolskopomensko usmerjenost v pomenskem stavčnem vzorcu na pomenski ravnini, ki mu na skladenjskofunkcijski ravnini ustreza slovnični stavčni vzorec. Obvezno vezljiva določila pa skupaj z določanim glagolom predstavljajo slovnično jedro stavka.

3.1.1 Znotraj glagolske pomenskoskladenjske vezljivosti je predstavljena tudi udeleženska hierarhija oz. hierarhija pomenske valence. H. Běličová (1982: 82) označi sklone glede na intenco/usmerjenost: imenovalnik je vedno intenčni/usmerjevalni sklon, tožilnik je navadno intenčni sklon, dajalnik je sobesedilno intenčni sklon samo v zvezi z neakcijskim povedkom. Tudi F. Miko (1983: 23–28) teorijo intence prenaša na sklone, ki jih deli na intenčne in neintenčne/okoliščinske. E. Pálež (1990: 30–48) pa je teorijo globinskih sklonov Ch. J. Fillmorja¹⁰ podrobno obdelal na slovaškem gradivu, in zaradi sorodnosti jezikov posredno predstavil oz. nakazal tudi problematiko v slovenščini. Udeleženci nastopajo v različnih udeleženskih vlogah, vendar so te pomenske vloge ali t. i. globinski skloni posameznih udeležencev neodvisne od površinske zgradbe povedi. Tako E. Pálež po zgledih češke in anglo-ameriške literature iz osemdesetih let loči t. i. obvezne pomenske sklone v sedem procesnih/dogajalnih skupin: materialna dogajanja, govorna dogajanja, dogajanja zaznamovanja/sprejemanja, razpoznavna dogajanja, čustvena dogajanja, dogajanja poudarjanja značilnosti, dogajanja istovetenja/enačenja. Z dogajalnimi skupinami je izpostavljena glagolska pomenska usmerjenost (glagolska intenca), ki je bila merilo za oblikovanje naštetih sedem glagolskih pomenskih skupin. Za pomenskoskladenjsko obvezne udeležence so v slovaški literaturi uporabljana določila, dopolnila pa so uporabljana širše, za vse pomenskoskladenjsko /ne/obvezne udeležence – vendar je raba /ne/obveznosti s pomenskoskladenjskega vidika nedosledna.

Ločevanje med pomensko usmerjanimi/obveznimi določili in med prostimi dopolnili J. Panevová (1975) uvaja in preizkuša s tremi merili: a) pomenska obveznost določenega tipa določil pri določenem glagolu, b) možnost kombiniranja vseh

⁹ J. Ružička (1968a: 115–117) glede na tvorbo stavčnih vzorcev govori o glagolih z najmanjšo pomensko- in strukturnoskladenjsko omejitvijo, npr. *Mladi vadijo za sprejem*, in o glagolih z največjo pomensko- in strukturnoskladenjsko omejitvijo, npr. *Mladi radi hodijo plesat*.

¹⁰ Ch. J. Fillmore (1968: 24–25) ločuje vršilca dejanja (Agentive (A)), orodje dejanja (Instrumental (I)), prejemnika/prizadeto (Dative (D)), rezultat dejanja (Factitive (F)), mesto dejanja (Locative (L)) in predmet dejanja (Objective (O)), ki ima najsplošnejši pomen.

glagolov z določenim določilom in c) možnost kopičenja določil določenega tipa pri istem glagolu. E. Hajičová (1975: 30) pa prikazuje glagolsko vezljivost z upoštevanjem razmerja med pomenskoskladenjsko in funkcijskoizrazno vezljivostjo. Pomenskoskladenjska vezljivost je vedno smiselna oz. so po Sgallu (1986a: 119–127) vsa skladenjska razmerja v t. i. globinski oz. pomenski stavčni zgradbi, ki je izhodiščna/najvišja ravnina skladenjskih pomenov, leksikalno pogojena in osmišljena, zato tudi obvezna. Po mnenju E. V. Padučeve (1974: 43) lahko upravičeno govorimo tudi o neobvezni pomenskoskladenjski vezljivosti le v primeru dodanega glagolskega pomena, npr. *On kósi v kuhinji : Kuhinja je kraj, kjer on kósi* ali v primeru okoliščin glagolskega dejanja, ki so tudi leksikalno osmišljene, npr. *On hitro teče* ipd. Ruska vezljivostna teorija je takšno neobvezno pomensko vezljivost oz. nedelovanje glagolske usmerjenosti poimenovala z »nemotivirovanoe glagol'noe upravlenie« (Krjučkova 1979).

3.1.1.1 Razmerja med pomenskoskladenjskimi vlogami udeležencev so določana s povedjem. Tu je potrebno omeniti še Daneševo (1987: 75–84) delitev povedkov na pet skupin po razločevalnih lastnostih: dinamičnost/statičnost, mutacijski/nemutacijski, razčlenjeni/nerazčlenjeni, akcijski/neakcijski z enim udeležencem/z več udeleženci. Osnovna delitev povedkov je na statične in dinamične, dinamični procesi pa se delijo na enostavne in mutacijske. Mutacijske procese F. Daneš deli na a) nerazčlenjene (pri nas enodelne stavčne povedi) *Zmračilo se je*, b) enovezljive akcijske in neakcijske *Fant se je navadil na hojo : Voz se je razmajal*, c) dvovezljive akcijske in neakcijske *Mož je podrl drevo : Pes je podrl_vazo*, č) večvezljive akcijske in neakcijske *Pepe je vzel očetu nož : Pepe je izgubil očetu nož*. J. Kačala (1982, 1989) pa ločuje štiri intenčne/usmerjevalne tipe glagolov: a) osebkovo-predmetne (-V-; *kositi*), b) osebkove (-V; *iti*), c) predmetne (V-; *žejati*), č) brezudeleženske (V; *pršeti*). Glagol določa smer intence oz. glagol usmerja dejanje. Glagolsko intenčno oz. usmerjevalno vrednost pa spreminja¹¹ na tri načine: a) iz osebkovega glagola naredi osebkovo-predmetni glagol, s tem pa prvotno prislovnodoločilna predložna zveza postane vezavna, npr. *Pripeljali so se z avtom : Pripeljali so se s prijatelji*; b) isti glagol, npr. *zasipati*, ima lahko različno usmerjevalno vrednost: osebkovo-predmetno v *Delavci zasipajo jamo*, in predmetno v *Tam jih je zasipalo*; c) besedotvorna obrazila lahko spreminjajo glagolsko usmerjevalno vrednost, npr. *Tone je šel domov : Tone je obšel znanca*. Čeprav stavčnočlensko prekrivanje ali nejasno razločevanje med predmeti in prislovnimi določili razlaga kot nekaj jezikovnosistemsko povsem naravnega, skuša tisto, kar je neposreden rezultat oz. posledica glagolskega dejanja, stavčnočlensko označiti kot predmet. Vsa sredstva, lastnosti in okoliščine dejanja pa označuje kot prislovna določila. J. Kačala se na primeru, ki ga za ponazarjalnega lahko uporabimo tudi v slovenščini, *Náštevník odišiel z domu bez čiapky* 'Obiskovalec je odšel iz hiše brez kape', sprašuje, ali je *bez čiapky* 'brez kape' prislovno določilo, predmet ali povedkovo določilo – ugotavlja, da bi bilo lahko

¹¹ J. Popela (1968: 199) v zvezi s spremembami intence govori tudi o nevtralizaciji glagolske intence, npr. *Jaz ne spim v Meni se ne spi*.

vse troje. Vendar se po pretvorbi zgornjega stavka v priredno stavčje *Návštevník odišel z domu a bol (pritom) bez čiapky* odloči za povedkovo določilo. Zgornji primer *Obiskovalec je odšel iz hiše brez kape* lahko v slovenščini pomensko enakovredno nadomestimo z vzrokom *Obiskovalec je pustil/pozabil kapo v hiši*, s tem pa odpade tudi (posledična) predložna zveza *brez kape*, ker je *brez* del glagolske predložne zveze *oditi brez*, *kapa* pa obvezni predmet. Sicer J. Kačala sprejema Oravčevo¹² delitev predmetov na prizadete, izidne, ciljne, vsebinske, razmerne. Pri nas je Oravčevo sklonsko teorijo (1967) že predstavil J. Dular (1982: 117).

3.1.1.2 Že v začetku petdesetih let se srečamo z vzorčnimi primeri (prim. Kopečný 1952¹, 1962²), ki jih potem povzemajo tudi druge slovanske slovnice, npr. *Bydlel v malém domku* 'Stanoval je v majhni hišici', s stališča glagola razloženo kot pomensko neločljiva okoliščinska razmerja. V okviru okoliščinskih vezav je izpostavljeno ločevanje med prislovnodoločilno vezavo v *Dívat se nad dvéře/pod dveře/za dveře* 'Gledati nad vrata/pod vrata/za vrata' in predmetno vezavo v *Dívat se na dveře* 'Gledati vrata'. Pri istem glagolu pa sta posredno predstavljeni tudi različni skladijski vlogi predloga, npr. *Přistoupit k oknu* (prislovno določilo) : *Přistoupíme ke svým plánům* (predmet). Kopečný večini indirektnim/posrednim dajalniškim vezavam in večini predložnim vezavam prisoja prislovnodoločilne lastnosti. Glagole oz. povedke z orodnikom pa deli na glagolske skupine s predmetnim orodnikom, posebno, če je to edina glagolska vezava, in na glagolske skupine s prislovnodoločilnim orodnikom.

3.1.1.2.1 V osemdesetih letih so natančneje predstavljeni prislovi in predložne samostalniške zveze kot okoliščine s skladijsko vlogo vezavnih ali primičnih določil, npr. *Leží v pokoji* (kje?) 'Leži v sobi', *Postavit stůl doprostřed pokoje* (kam?) 'Postaviti stol v sredo sobe', *Vystoupit z tramvaje* (od kod?) 'Izstopiti iz tramvaja', *Přejít po moste* (kod?) 'Iti po mostu' : *Nakoupit brambory* (cilj) 'Nakupiti krompir' : *Voda (mu) sahala vysoko/ až po ramena* (mera) 'Voda mu je visoko segala/do ramen' : *Přednáška trvala dve hodiny* (količina časa) 'Predavanje je trajalo dve uri' : *Počínat si obratně/ jako hlupák* (način) 'Ravnati spretno/kot neumnež' : *Vyšší organismy se vyvinuly z nižších* (izvor) 'Višji organizmi so se razvili iz nižjih'.

3.1.1.2.1.1 Znotraj predložne samostalniške zveze v orodniku pa moramo ločiti, ko je udeleženec a) orodje: *Bobnati s prsti* – obvezno predmetno določilo – pomenskorazločevalno : *Bobnati (po bobnu) s paličkami* – neobvezno predmetno določilo; b) snov: *Pokriti z barvo* – obvezno predmetno določilo – pomenskorazločevalno : *Pokriti streho s slamo* – neobvezno predmetno določilo; c) posrednik: *Spoprijateljiti se s konjem* – obvezno predmetno določilo : *Spoprijateljiti se z Janezom* – obvezno predmetno določilo : *Spoprijateljiti se s tečajem* – prislov-

¹² Iz dela J. Oravca, *Vázba slovies v slovenčine*, Bratislava, 1967.

nodoločilno dopolnilo. E. Hajičová (1975: 19–20) postavlja orodje v orodniku v vzročno-posledično razmerje z živim vršilcem dejanja (ž+, navadno tudi č+) v imenovalniku. Tako npr. predložna zveza *s kamnom* v zvezi *razbiti okno s kamnom* nujno zahteva tudi vršilca dejanja, šele tako dobimo smiselno izraženo sporočilo *Janez (č+) je razbil okno s kamnom* proti primerom *Veter (ž-) je razbil okno* in *Okno se je razbilo*. So pa primeri, ko je vršilec dejanja (Vd) kot logični udeleženec neizražen in na njegovo mesto – na mesto imenovalnika pride prvotni prizadeti predmet v vlogi nosilca dejanja/procesa, npr. *Obleka šumi*, *Čevlji škripajo*.

3.1.2 Razmerje med pomensko- in strukturnoskladenjsko vezljivostjo M. Grepl in P. Karlík (1986: 165–166) razlagata s primarno diatezo – vršilec dejanja pomenske podstave stavka ima skladenjsko vlogo osebk, in sekundarno diatezo – vršilec dejanja zaseda neosebkove, tj. zanj drugotne skladenjske vloge, npr. v trpniku. E. V. Padučeva (1974: 41) ločuje še izhodiščno in izpeljavno diatezo, npr. *Premica seka krožnico* (izhodiščna diateza) : *Premica in krožnica se sekata* (izpeljavna diateza).

3.1.3 Nemška vezljivostna teorija s Helbigom in češka vezljivostna teorija sta se na začetku delno ločevali po delitvi določil na skladenjski ravni, čeprav je šlo bolj za terminološke kot za vsebinske razlike. Po Helbigovi delitvi – obvezna in neobvezna/fakultativna določila, prosta dopolnila, in po češki vezljivostni teoriji – vezljiva obvezna in neobvezna/potencialna določila, nevezljiva dopolnila. Osebni zaimek *mu* bi v primeru *Razlaga (mu) tezo* opredelili kot neobvezno/fakultativno določilo (Helbig) ali kot neobvezno možno/potencialno določilo (češka vezljivostna teorija). Problemsko zanimivejše je takšno ločevanje delovalnikov ob glagolih premikanja – po F. Danešu (1987: 99): *Janez je izstopil iz vlaka* (obvezno določilo) : *Janez se je vrnil domov* (neobvezno/možnostno določilo) : *Vrnil se je s poti / popoldne / dobre volje* (prosto prislovnodoločilno dopolnilo – po Danešu nevezljivo dopolnilo). Pozneje, v delih po letu 1990 (prim. Pala – Ševeček 1997), s postopnim razčiščevanjem vezljivostnih razmerij, pa se je češka teorija terminološko izenačila z nemško.

Vezljivostno terminologijo po G. Helbigu povzema tudi hrvaška vezljivostna teorija (prim. Samardžija 1986). V stavčni povedi ločuje vezljiva obvezna in neobvezna določila in nevezljiva prosta dopolnila, znotraj besedilne vezljivosti pa nujna in opustljiva določila.

3.1.3.1 Pri G. Helbigu se v primerjavi s češko vezljivostno teorijo postavlja vprašanje, ali je osebek v imenovalniku skladenjsko obvezno določilo (po Helbigu) ali neobvezno dopolnilo (po Danešu in češki vezljivostni teoriji). Če je možna tvorba stavka samo z osebno glagolsko obliko, potem v okviru leve vezljivosti govorimo o besednih/morfemskih določilih.

3.1.4 Pomembne so tudi razprave Sgalla in njegovih sodelavcev (1986a, b), kako členitev po aktualnosti prek strukturnoskladenjske realizacije vezljivosti vzvratno vpliva na pomensko usmerjenost oz. vezljivost glagolov in tako spremeni

usmerjenost istega glagola z istimi udeleženci.¹³ H. Běličová (1982: 26) govori o »hierarhizaciji pomenske zgradbe stavka« oz. o »hierarhizaciji pomenske vezljivosti povedka«. Spet gre za vzajemno vplivanje pomenske, skladenjskofunkcijske in izrazne ravnine jezika, npr. *Vyčerpāt vodu ze studny* > *Vyčerpāt studnu* 'Izčrpati vodo iz vodnjaka' > 'Izčrpati vodnjak', *Naložit cihly na vuz* > *Naložit vūz cihlami* 'Naložiti opeko na voz' > 'Naložiti voz z opeko'. Vprašanje je, kdaj se neobvezna/potencialna določila izpišejo in kdaj ne. Po Danešu (1987: 66-68) se neobveznega določila ne izpiše, če njegov pomen ne presega splošnoveljavne definicije, npr. *Vid bere* v pomenu 'bere nekaj, kar je sporočilo in nič več'. To je po Danešu t. i. splošni predmet, tudi minimalni predmet s posplošenim in zato izpraznjenim pomenom; J. Bresnan¹⁴ pa ta pojav označi kot globinski predmet, ki ni izražen s slovničnim predmetom. Izpis določila ni obvezen tudi v primerih, ko je povedek sicer dvovezljiv, vendar z neobveznima/potencialnima določiloma, npr. *Mati (mu) je odpustila* (žalitev) = Os + (Os_{daj}) + (Os_{tož}). Nasprotno pa je potrebno (neobvezna) določila izpisati, ko le-ta natančneje določajo glagolski pomen – hkrati pa pomenskorazločevalna vloga neobvezna določila spremeni v obvezna, npr. *Vid bere knjigo/časopis/Nerudo/neke neumnosti*. Neizpis delovalniškega ali okoliščinskega določila pomeni, da je že z glagolom pokrit njun celotni pomenski obseg, kdaj samo z omejitvijo na določeno splošno razpravljanje, npr. *Vid že bere, Ta konj dobro vleče*. Glagol ima v teh primerih neaktualni pomen, ker je njegov pomen dejanja oslabel in je pospremljen samo s prislovnim določilom.

4 Ruske vezljivostne teorije

4.1 Apresjanov (1967) model *pomen* <→ *besedilo* temelji na oblikovanju slovnično pravih stavkov in na zmožnosti ugoditi pomenskimi zahtevam besedila. Ju. D. Apresjan se v skladu s sodobnim pomenoslovjem osredotoča na pomen stavčne povedi in skuša postaviti standardna pravila za pretvorbo enih izrazov v druge oz. splošne pomenske ekvivalente (prim. njegovo pomensko razlago *dati* (1967:10)). Zato je avtor za natančno in preprosto razlago pojmov naravnega jezika izoblikoval umetni pomenski jezik z izhodiščnimi elementarnimi nedeljivimi znaki – semi, t. i. pomenskimi množitelji. Ta umetni pomenski jezik ima tudi svoja skladenjska pravila. Vsak besedni pomen naravnega jezika ni samo preprost seštevek nekakšnih elementarnih pomenskih množiteljev iz umetnega pomenskega jezika, ampak je že na določen način organizirana zgradba. Tako je proces nastanka besedila lahko predstavljen kot prevod iz umetnega pomenskega jezika v naravni jezik, proces razumevanja pa kot prevod iz naravnega jezika v pomenski. Uvaja umetni jezik Basic z zgradbo globinskih odvisnosti in s tem v zvezi interpretira Fillmorjeve globinske sklone in njihovo sprejemljivost v ruščini ter razmerja udeleženske vloge : udeleženci.

¹³ O tem E. Hajičová (1975), zlasti od strani 33 dalje.

¹⁴ Gl. P. Sgall (1986a: 57) navaja ugotovitve J. Bresnan iz dela *A Realistic Transformational Grammar V: Linguistic Theory and Psychological Reality*, Cambridge, 1978.

Vpliv skladnje na besedne pomene obravnava Ju. D. Apresjan tako, da besedam z vstavljanjem v posebno sobesedilo priložnostno spremeni pomen. Ugotavlja razmerja in odvisnosti med leksemskimi in skladenjskimi pomeni določene besede. Razumevanje pomenov predstavlja z dvema leksikalnima funkcijama – na paradigemski osi funkcijo zamenjav, na sintagemski osi pa leksikalne parametre; v okviru glagolov ločuje še osnovne glagolske leksikalne parametre (polpomožnike tipa Oper₁, Oper₂, Func_{0/1}, Labor_{ij}) in druge glagolske parametre (to so polnopomenski glagoli). Pod pogojenostjo pomena – zanj je vsak pomen načeloma pogojen, vendar na različni stopnji, razumeva leksikalne in skladenjske omejitve glede na sobesedilo, v katerem se uresničujejo določeni pomeni – npr. znotraj glagola *iti* pomen 'padati' obravnava kot leksikalno pogojen v *Dež/sneg gre*, pomen 'iti' pa kot skladenjsko pogojen, ker lahko usmerja oz. določa samostalnik v dajalniku, npr. *Šljapa idjot jemu* v pomenu 'Klobuk mu pristoji'. Izkazalo se je tudi, da glagol s sposobnostjo usmerjati ta ali oni sklon še ne pridobi posebnih posplošenih značilnosti – tako npr. glagoli, ki se vežejo z dajalnikom, v ruščini ne izražajo bistvene pomenske splošnosti. Isto velja tudi za glagole, ki se vežejo z orodnikom, čeprav v ruščini razpadejo kar na vrsto zelo jasnih pomenskih skupin – Ju. D. Apresjan (1967: 32) našteje petnajst takšnih skupin. Nasprotno pa ugotavlja, da tudi različni skladenjski položaji oz. določila označujejo glagole z zelo podobnimi pomeni, npr. *imet' dom : vladet' domom* v pomenu 'imeti dom'; *uvažat' / bogotvorit' kogo-libo : preklanjat'sja pered kem-libo* v pomenu 'zelo spoštovati koga' ipd. Potrjuje, da glagolski vid znotraj glagolske vezljivosti praviloma ne igra vloge. Izpostavi se samo v primeru, ko eden izmed členov nepredponskoobrazilnega glagolskega para dobi v stavku glede na svoj vidskoparni člen pomenskorazločevalno vlogo, tj. v določenem pomenu nastopa kot enovidski; enovidske posebnosti so tudi glagoli tipa *ustrezati*, *odlikovati se* ipd. Avtor opozarja še na glagole, pri katerih kategorija vida posega v njihovo pomensko zgradbo oz. je del njihove pomenske zgradbe – tj. glagolske pripone, npr. *bledeti*, *rdečiti*.

Pomenskost glagolov preučuje glede na njegove skladenjske lastnosti v stavčnih povedih, zato glede na merilo oblikovno polnih in pravilnih stavkov izpostavi dva tipa pravilnih stavkov, tj. a) standardni način izražanja misli, ki jih uporabljamo v govoru, in b) pravilni stavki znotraj jezikovnega sistema. V stavkih pa Ju. D. Apresjan (1967: 43) ločuje obvezne in neobvezne položaje. Udeleženci v obveznih položajih skupaj z ustreznim glagolom oblikujejo predikativni minimum.

Večpomenskost skladenjskih položajev po Apresjanu predstavlja vidno težavo, saj je uspeh opisovanja pomena s pomočjo skladnje odvisen od tega, v kolikšni meri lahko pomen zajamemo tudi z oblikovnimi sredstvi. Tako Ju. D. Apresjan priznava, da opis pomenov s pomočjo skladnje ne rešuje vseh nalog pomenoslovja, vendar pa vseeno razreši kompleks bistvenih nalog, ki so povezane z ugotavljanjem različic in nespremenljivk. Za pomenoslovje so najbolj zanimivi dovolj produktivni pomenski obrazci. Najbolj produktivni pomenski obrazci so v besednih zvezah z osnovnimi glagolskimi pomeni, najmanj produktivni pa v

besednih zvezah oz. frazah s frazeološko vezanimi pomeni (neproduktivni pomenski obrazci so idiomi). Avtor (1967: 94) našteje glagole¹⁵ z neproduktivnimi pomenskimi obrazci, sèm sodijo predvsem glagoli premikanja, fizičnega delovanja in stanja, in glagole s produktivnimi pomenskimi obrazci, to so glagoli intelektualne in čustvene dejavnosti, izmenjave informacij, in tudi nefizičnih dejanj in stanj. Apresjanova oznaka produktivnosti ni binarna, kar pomeni, da so besedne zveze z načeloma neproduktivnimi in z načeloma produktivnimi obrazci povezane z obširno skalo prehodnih primerov. Poved *On b'jot lošad'* 'On bje konja' z jedrno zgradbo $Nn^1 V Na^2$ ima naslednje skladenjske različice: 1) razvita zgradba: $Nn^1 V Na^2$ po Nd^3 – *bit' lošad' po bokam*; $Nn^1 V Na^2 V Ni^3$ – *bit' lošad' nogami*; in 1.1) transformacija: $Nn^1 V Na^2 > Nn^2 V$ sja Ni^1 – *lošad' pobita im*; $Nn^1 V Na^2 > Nn^1$ nanosit' $N(V)a$ – *nanosit' pobj lošadi*; $Nn^1 V Na^2$ po $Nd^3 > Nn^1 V Na^2 v Na^3$ – *bit' lošad' v boka*; $Nn^1 V Na^2 > Nn^1 poV Na^2$ – *pobit' lošad'*.

Zgornja enostavčna poved in glagolske besedne zveze imajo sedem skladenjskih oznak. Manjše število možnih skladenjskih oznak pa ima glagol *bit'* npr. v povedi *Armija b'jot vraga*.

V okviru slovničnofunkcijske in površinskoizrazne glagolske vezljivosti je Ju. D. Apresjan (1967: 118–124) za ruščino izoblikoval tipologijo štiriinosemdesetih vzorčnih/osnovnih jedrnih glagolskih zvez. Posredno, z zgledi, so predstavljeni tudi tipični glagoli za posamezno jedrno zvezo, vendar kljub tipski predstavitvi niso pokomentirane lastnosti/posebnosti vseh pomenskih skupin vključenih glagolov. Jezikovnoravninska sistematizacija vezljivostnih pojavov je popolnoma dodelana, tako ločuje pomensko /ne/obvezne udeležence proti skladenjsko /ne/obveznim udeležencem. Avtorju se tako izoblikuje devet tipov, ki združujejo pomensko- in strukturnoskladenjsko vezljivost (1967: 155). S stališča skladenjske reorganizacije udeležencev pri popridevljanju in posamostaljanju glagolov pa je predvsem primerjalno zanimivo poglavje o sprevračanju – konverzne in sinonimne pretvorbe (1967: 136–152).

4.2 Znotraj skladenjske teorije R. A. Budagov (1973: 3–15) opozori na razmerja med skladnjo posameznega jezika : skladnjo sorodnih jezikov : tipološko skladnjo. Pomembno je spoznanje, da je skladnja sorodnih jezikov kljub zelo podobnemu oblikoslovju različna. Ne moremo trditi, da različnost skladenjskih zgradb ne bi imela nobenega vpliva na logiko in pomenoslovje. Avtor celo trdi, da skladnja neodvisno od leksike razpolaga s svojimi vsebinskimi kategorijami. Dokaz za to naj bi bili npr. predlogi, ki nimajo leksikalnega pomena, imajo pa svoje skladenjske vloge in zato tudi skladenjske pomene. Drobljenje skladenjskih kategorij na podkategorije dokazuje, da v skladnji ni splošnih receptov, zato je nujno analiziranje posameznih jezikov, skupin sorodnih in nesorodnih jezikov.

¹⁵ Teoretično sicer neinovativna, zato pa gradivno bogata je predstavitev glagolskih skupin in podskupin z vidika pomenske vezljivosti M. L. Krjučkove (1979: 93). Dobra iztočnica za razmišljanje je njena ugotovitev, da se z razvojem jezika najbolj in tudi najhitreje spreminja prav glagolska vezljivost.

Skladenjsko pomenoslovje je tesno povezano s t. i. globinsko skladnjo, njegova osnovna enota pa je smiselni stavek ali pomenski model stavka.¹⁶

4.2.1 V okviru trojnega odnosa v skladnji – oblika : vloga : pomen opozori na pomenskorazločevalno vlogo sklonov tudi V. A. Ickovič (1982: 29–30, 36–41), ko ugotavlja, da je izbira sklona znotraj določene glagolske skupine odvisna od pomena predmeta, npr. v skupini glagolov kot *čakati*, *pričakovati*, *prositi*, *hoteti*, *iskati se* se predmeti s konkretnimi pomeni izražajo s tožilnikom, predmeti z abstraktnimi pomeni pa z rodilnikom, čeprav se ta sklonska pomenska razločevalnost s prevlado tožilnika zabriše. Primeri kot *Mačka ne jé gnjati* – splošnoveljavno: < *Koška ne jest vetčiny* proti *Mačka ne jé gnjat* – trenutno: < *Koška ne jest vetčinu*, in pa normirana uporaba rodilnika ob zanikanih glagolih, ki jo sodobna jezikovna raba ne potrjuje vedno, so dobra iztočnica za podobne analize v slovenščini. Vsekakor pa je pri obravnavi uporabe sklonov potrebno ločevati med prednostnimi skloni in obveznimi oblikami. V okviru /ne/predložne uporabe istega sklona se pokaže tudi pomembna vloga slovnične kategorije živosti (človeškosti), v kateri se prepletajo slovnična in pomenska merila, npr. *Vam poslana knjiga* (ž-) : *K vam poslana gostja* (ž+).

4.3 Terminološko važno in pomembno zaradi obdelave razmerja leksika : skladijska vezljivost je delo E. V. Padučeve *O semantike sintaksisa* (1974). Pri obravnavi enojne, dvojne in trojne pomenskoskladijske vezljivosti opozori na razlikovanje med pomenom oz. pomeni leksema v nasprotju z omejitvijo zgolj na slovnične lastnosti leksemov, t. i. izbirne omejitve povedkov – tu gre za omejitve na posamezne skladijske tipe znotraj določenega leksemskega pomena.

E. V. Padučeva uporablja a) skladijski tip za določitev skladijskih funkcij določenega leksema, b) skladijski model vezljivosti pa označuje vse vezljivostne možnosti, ki jih omogoča določen leksem. Tako bi bilo dobro ločevati med vezljivostjo glagolov in drugih (predvsem izglagolskih) besed in vezljivostno razvitostjo različnih besednih vrst sploh. Polje glagolske pomenske vezljivosti je v ruski vezljivostni teoriji (Prokopovič idr. 1981: 51) označeno tudi s poimenovanjem leksikalno-pomenska omejenost odvisnih besed. E. L. Ginzburg (1979: 238) definira tudi término vsebina vezljivosti, ki vključuje vse pomenske sestavine osrednje besede kot vezljivostnega jedra in njeno (besedno) pomenskovezljivostno polje.

4.3.1 A. V. Bondarko (1971: 98) izpostavi tudi razmerje informativno logični jezik – idealni vzorec jezika, ki v pomensko zgradbo vključuje največje število različnih povedij z različnimi udeleženci : lastni jezikovni pomen (Sgall idr. 1986a: 77).

¹⁶ Bogatejšo terminologijo o tem ima O. I. Moskal'skaja (1974: 37). Ista avtorica (1973: 34) pomensko zgradbo stavka enači s (stavčno) globinsko zgradbo, ki se (posredno) uresničuje v površinski zgradbi stavka, ali pa kar v več površinskih zgradbah stavka. Neposredne povezave med pomensko zgradbo stavka in njegovo površinsko zgradbo torej ni, zato pomenske obravnave samo na osnovi površinskih zgradb ne more biti.

Pri obravnavi glagolov pa je potrebno upoštevati tudi opise t. i. funkcionalno-pomenskih kategorij glagolov, kar A. V. Bondarko (1971: 109) izpeljuje iz preučevanja funkcijsko-pomenskih razmerij med besednimi vrstami in iz svojih razlag razmerij pomen : smisel, vsebinski plan besedila : smisel besedila. Zgledi kot *Imate vžigalice?* / *Nimate vžigalic?* (*U vas jest' spički?* / *U vas njet spiček?*) imajo isti smisel in različen vsebinski plan. Pri obravnavi pomenske podstave (avtor uporabi besedo zgradba) stavkov pa Bondarko (1978: 43–46) izhaja iz češke vezljivostne teorije (P. Adamec, P. Sgall, E. Hajičová, F. Daneš), ki upošteva posebnosti konkretnih jezikov in njihovih stilistik. Npr. v zgledu *Učenec se uči v šoli* (*Učenik učitsja v škole*) sestavini pomenske podstave stavka kot osebek – učiteljski kolektiv in predmet – učenec nista ubesedeni, nakazujejo pa ju pomenska razmerja, izražena na površinskoizrazni ravnini določenega jezika (Bondarko 1978: 92).

4.4 Temeljito sistemsko predstavitev glagolske, pridevniške in samostalniške vezljivosti v ruščini z upoštevanjem tvorjenosti oz. besedotvorja, predvsem izglagolskih tvorjenk, ima tudi N. Ju. Švedova (1980). Pri glagolski vezljivosti ločuje t. i. močno in šibko vezavo; z močno vezavo označuje obvezno pomenskoskladenjsko vezljivost, s šibko vezavo pa označuje neobvezno pomenskoskladenjsko vezljivost. Pri obvezni vezljivosti govori o predmetnih in okoliščinskih določilih, pri neobvezni vezljivosti pa govori o prekrivanju predmetnih in določilnih/okoliščinskih razmerij. N. Ju. Švedova pri obravnavi vezljivosti, tako pomenske kot skladenjske, izhaja iz stavčnočlenske skladnje in zato tudi terminološko ostaja pri predmetnih in določilnih razmerjih. Izraz dopolnilo pa je nadpomenka za vsa odprta glagolska udeleženska mesta.

5 Vezljivost v anglo-ameriški literaturi

Upoštevanih je samo nekaj temeljnih anglo-ameriških del in slovnice, tudi sicer pogosto navajanih v slovenskih jezikoslovnih delih.¹⁷

5.1 Teorija pomenske skladnje z dokazovanjem nezadostnosti samo površinskih opisov jezika (površinski izraz in pomen se ne prekrivata) želi čimbolj približati pomenske analize in globinsko/pomensko sestavo stavka¹⁸. Nosilci pomenskoskladenjskih razmerij so glagoli. Ti določajo pomenskoskladenjske vloge udeležencev. Iz globinske sestave prek pretvorbenih pravil dobimo površinsko sestavo stavka s slovničnofunkcijskimi položaji in fonološkimi sestavinami. Od tod tudi poimenovanja in ločevanje med pomenskimi udeleženci in skladenjskimi udeleženci.

¹⁷ Upoštevana so dela N. Chomskega (1957, 1986) in Ch. J. Fillmorja (1965, 1968, 1971) in slovnice A University Grammar of English, Hong Kong, 1993²⁷, in A Comprehensive Grammar of the English Language, New York, 1994²⁰ R. Quirka idr., in An Introduction to Functional Grammar, London, 1994² M. A. K. Hallidaya.

¹⁸ Gl. zbornik Semantic Syntax, urednik Pieter A. M. Seuren, Oxford, 1974.

5.1.1 N. Chomsky je s Skladenjskimi zgradbami (1957) in s poskusi prevajanja pomena v izraz napovedal razvoj tvorbeno-pretvorbenega jezikoslovja. Z vezljivostnega vidika je navedel nekaj tez oz. kàr pravil prevajanja iz pomena v izraz, ki so oporna usmeritev pri odpravljanju pomenskih dvoumnosti in hkrati pri ugotavljanju vezljivostnih lastnosti določenega jezika. Tako ugotavlja, da če jedro besedne zveze zahteva ob sebi udeleženca npr. s pomensko vlogo prizadetega, mu s tem hkrati izbere tudi kanonično skladijsko obliko, in tako globinska zgradba postane skladijski zapis; pogoj za pravilno oblikovani logični zapis je, da vsak udeleženec lahko nastopa le v eni udeleženski vlogi. Pripisovanje globinskega sklon oz. udeleženske vloge poteka v globinski zgradbi, površinski sklon pa je dodeljen v površinski zgradbi, tako da površinski sklon in vrsta udeleženske vloge nista nujno povezana. Iz tega sklepa, da tudi površinska sestava in členitev vplivata na pomensko razlago stavka. Kot vezljivostno izjemo med glagoli navaja naklonske glagole (faznih ne), ker ne podeljujejo novih udeleženskih vlog – dokaz za to je npr. *Utegne deževati* ipd.

5.1.2 Ch. J. Fillmore zagovarja hkratno obravnavo na pomenski, skladijsko-funkcijski in izrazni ravnini, in zato nujno tvorbeno-pretvorbeno obravnavo vezljivosti. V nasprotju s Chomskym se osredotoča predvsem na opis globinske sestave. T. i. univerzalna bazična skladijska pravila omogočajo upovedovanje temeljnih pomenskih razmerij. Osnovni nosilci teh temeljnih pomensko- in strukturnoskladijskih razmerij so glagoli; s tem se znova potrjuje Tesnièrejeva skladijska teorija. Razmerje med pomensko- in strukturnoskladijsko vezljivostjo terminološko označuje s pomenskimi vlogami in s sklonskim okvirjem – to so skloni, ki jih površinskoizrazno določa glagolska beseda. Številni glagoli imajo glede na pomen lahko več sklonskih okvirov. Ločuje t. i. globinski sklon oz. udeleženska vloga, ki je del pomenskoskladijske vezljivosti, in površinskoizrazni sklon, ki spada v strukturnoskladijsko vezljivost (Fillmore 1968: 21). Pomenskoskladijska vezljivost je zaobsežena s sklonskimi razmerji in s poljem skladijskih razmerij, strukturnoskladijska vezljivost pa vključuje slovnično vlogo glagolske/povedkove sestave, ki določa različne položaje, potrebne za ustrezno uporabo določene vrste glagolov, in sklonske vloge.

V svoji sklonski teoriji Fillmore (1968: 24–25) ločuje vršilca dejanja (Agentive (A)), orodje dejanja (Instrumental (I)), prejemnika/prizadeto (Dative (D)), rezultat dejanja (Factitive (F)), mesto dejanja (Locative (L)) in predmet dejanja (Objective (O)), ki ima najsplošnejši pomen. Jasno ločuje pomensko in površinsko sestavo stavka. Npr. osebek in predmet opredeli oblikovno kot kategorije površinske sestave, ki jih ne moremo razložiti pomensko, pokrivajo namreč lahko različna pomenska razmerja. Tako priznava samo imenovalniški osebek z udeleženskimi vlogami vršilca, prejemnika, koristnika, naklonjenega in obravnavanega osebk. Pri rodilniku ločuje osebkovosvojilni in predmetni rodilnik, ki pretvorbeno nevtralizirata imenovalnik in tožilnik. Predvsem živi dajalnik je tesno (usmerjevalno) povezan z glagolskim dejanjem, tožilnik je pomenskoskladijsko najbolj

univerzalen sklon, mestnik je statično in dinamično določen z glagolom, orodnik je kot neživa sila ali predmet vzročno povezan z glagolskim dejanjem.

Tako v okviru vršilskosti kot rezultativnosti in različne okoliščinskosti opozarja na hierarhizacijo udeleženskih vlog, ki je posledica pomenske soodvisnosti med glagolskim dejanjem/stanjem in udeleženci. Pri vezljivostnih vprašanjih je upoštevana tudi členitev po aktualnosti, vključena v logično podstavo¹⁹, ki izraža razmerje med osnovnimi zgradbami jezika in predmetnostjo, in v pragmatično podstavo, ki izraža razmerje med povedmi in njihovimi sobesedili.

5.2 M. A. K. Halliday je predstavnik sistemsko-funkcijske slovnice. V nasprotju s Chomskym, ki pri jezikovni analizi poudarja jezikovne zmožnosti govorečih, opozarja na enakovredno pomembnost jezikovnega in nejezikovnega konteksta. Če je funkcijskost usmeritev, je sistemskost predvsem v poudarjanju medsebojne povezanosti jezikovnih ravnin in v preučevanju jezikovnih uresničitvev/predstav. S tesno povezavo pomenske, skladenjskofunkcijske in izrazne ravnine je poudarjena tudi tesna povezanost pomenskioskladenjske in strukturnoskladenjske vezljivosti. Vezljivost je predstavljena znotraj stavčne pomenskosti – stavčne pomenske podstave in stavka kot sporočila. Tako z vidika stavčnopovedne in nadpovedne skladnje ločuje kar tri skladenjske vloge osebk – slovnični, logični in psihološki (slednji je tema/izhodišče). Osebek definira kot slovnično obvezno določilo. Procese, udeležence in okoliščine opredeljuje kot pomenske kategorije, ki označujejo tri posplošene načine prevajanja oz. predstavitev predmetnosti v jezik. Z vidika glagolske vezljivosti pa so primerjalno zanimivi glagolski primitivi in leksikalizirani predložni glagoli.

LITERATURA

- ABRAMOV, B. A., 1966: Sintaksičeskie potencii glagola (v sopostavlenii s potencijami drugih častej reči). *Filologičeskie nauki* 3. Moskva: Izdatel'stvo »Vysšaja škola«. 34–44.
- APRESJAN, Ju. D., 1967: *Eksperimental'noe issledovanie semantiki russkogo glagola*. Moskva: Nauka.
- – 1995²: *Leksičeskaja semantika. Vostočnaja literatura RAN*. 2. popravljena in dopolnjena izdaja. Moskva.
- BĚLIČOVÁ, H., 1982: *Sémantická struktura věty a kategorie pádu. (Příspěvek k porovnávání syntaxi ruské a české jednoduché věty)*. Praha: Academia.
- BOGUSLAVSKIJ, I. M., 1980: *O ponjatii sfery dejstvija predikatnyh slov. Serija literatury i jazyka*. Tom XIX/4. Izvestija Akademii nauk SSSR.
- BONDZIO, W., 1969: *Das Wesen der Valenz und ihre Stellung im Rahmen der Satzstruktur. Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt Universität*. XVIII/2. 233–240.
- BONDARKO, A. V., 1971: *Grammatičeskaja kategorija i kontekst*. Leningrad: Nauka.
- – 1978: *Grammatičeskoe značenie i smysl*. Leningrad: Nauka.
- BRINKER, K., 1977: *Modelle und Methoden der strukturalistischen Syntax*. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz.

¹⁹ O tem E. L. Keenan v članku Two kinds of presupposition in natural language v zborniku *Studies in Linguistic Semantics* (Ur. Ch. J. Fillmore, D. T. Langendoen 1971: 51).

- BUDAGOV, R. A., 1973: K teoriji sintaksičeskikh otnošenij. *Voprosy jazykoznanija* XXII/1. 3–15.
- BUTTLER, D., 1976: *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny (Walencja wyrazów)*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- CHOMSKY, N., 1957: *Syntactic structures*. The Netherlands, the Hague: Mouton and Co. Printers.
- – 1986: *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York. (Prev. B. Kante: *Znanje jezika: O naravi, izviru in rabi jezika*. Ljubljana 1989: MK.)
- DANEŠ, F., 1957: *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Praha.
- – 1968: *Sémantická struktura větného vzorce. Otázky slovanské syntaxe II*. Brno. 45–49.
- DANEŠ, F. idr., 1987: *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
- DULAR, J., 1982: *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)*. Disertacija. Ljubljana. 1–259.
- ENGEL, U., 1970: *Die deutschen Satzbaupläne. Wirkendes Wort* XX. Berlin. 361–392.
- FILIPEC, J., ČERMÁK, F., 1985: *Česká lexikologie*. Praha: Academia.
- FILLMORE, Ch. J., 1965: *Indirect Object Constructions in English and the Ordering of Transformations*. London – The Hague – Paris: Mouton & CO.
- – 1968: *The Case for Case. Universals in Linguistic Theory*. Urednika E. Bach in R. T. Harms. USA.
- FILLMORE, Ch. J., LANGENDOEN, D. T., 1971: *Studies in Linguistic Semantics*. New York.
- GINZBURG, E. L., 1979: *Slovoobrazovanie i sintaksis*. Moskva: Nauka.
- GREPL, M., KARLÍK, P., 1986: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- GREPL, M. idr., 1987: *Mluvnice češtiny (3 – Skladba)*. Praha: Academia.
- HAJIČOVÁ, E., 1975: *Negace a presupozice ve významové stavbě věty*. Praha: Academia.
- HAJIČOVÁ, E. idr., 1983: *Větná stavba a aktuální členění ve slovanských jazycích z porovnávacího hlediska. Československá slavistika*. 139–149.
- HALLIDAY, M. A. K., 1994²: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- HELBIG, G., SCHENKEL, W., 1969: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- HERINGER, H. J., 1967: Wertigkeiten und nullwertige Verben im Deutschen. *Zeitschrift für deutsche Sprache* 23. 13–34.
- ICKOVIČ, V. A., 1982: *Očerki sintaksičeskoj normy*. Moskva: Nauka.
- KAČALA, J., 1982: *Sémantická štruktura vety a obsah vety. Jazykovedny časopis XXXIII/1*. 3–10.
- – 1989: *Sloveso a sémantická štruktura vety*. Bratislava: VEDA.
- KOŘENSKÝ, J., 1984: *Konstrukce gramatiky ze sémantické báze*. Praha: Academia.
- KRJUČKOVA, M. L., 1979: *Osobennosti glagol'nogo nemotivirannogo upravlenija v sovremennom ruskom jazyke*. Moskva: Russkij jazyk.
- MIKO, F., 1983: Cesta k výrazovej koncepcii štýlu. *Slavica pragensia* XXVI. Philologica 4–5. 23–28.
- MIKUŠ, R. F., 1945: *Što je u stvari rečenica? Fragment iz teorije jezika i mišljenja*. Ljubljana: Samozaložba.
- – 1952: *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić*. (K sintagmatiki prof. A. Belića). Ljubljana: SAZU.

- – 1960: Struktural'nyj sintaksis L. Ten'era i sintagmatičeskij strukturalizm. *Voprosy jazykoznanija* IX/5. Moskva. 125–140. Prevod iz francoščine: M. M. Makovskij.
- MOSKAL'SKAJA, O. I., 1973: Problemy semantičeskogo modelirovanija v sintaksise. *Voprosy jazykoznanija* XXII/6. 33–43.
- – 1974: *Problemy sistemnogo opisanija sintaksisa (Na materiale nemeckogo jazyka)*. Moskva: Nauka.
- NĚMEC, I., 1980: *Rekonstrukce lexikálního vyvoje*. Praha: Academia.
- PÁLEŠ, E., 1990: Sémantické roly slovenských slovies. *Jazykovedný časopis* XLI/1. Diskusie. 30–48.
- PADUČEVA, E. V., 1974: *O semantike sintaksisa (Materialy k transformacionnoj grammatike russkogo jazyka)*. Moskva: Nauka.
- PANEVOVÁ, J., 1975: Rozvití předmětová a příslovečná, doplňující a určující. *NR* 58. 61–66.
- PAULINY, E., 1943: *Štruktúra slovenského slovesa (Štúdia lexikálno-syntaktická)*. Spisy Slovenskej akademie vied a umení 2. Bratislava.
- POPELA, J., 1968: K predikaci v současné ruštině a češtině. *Slavica pragensia* X. Philologica 1–3. 193–205.
- QUIRK, R. idr., 1973, 1993²⁷: *A University Grammar of English*. Hong Kong.
- – 1985, 1994²⁰: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York.
- RUŽIČKA, J., 1968a: *O vetách s nulovým gramatickým subjektom. Otázky slovanské syntaxe* II. Brno. 115–117.
- – 1968b: Valencia slovies a intencia slovesného deja. *Jazykovedný časopis* XIX/1–2. Praha. 50–64.
- SAMARDŽIJA, M., 1986: *Valentnost glagola u suvremenom hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb.
- SELIVERSTOVA, O. N., 1982: *Semantičeskie tipy predikatov*. Moskva: Nauka. Semantic Syntax, 1974. Ur. Pieter A. M. Seuren. Oxford.
- SGALL, P. idr., 1986a: *Úvod do syntaxe a sémantiky (Některé nové směry v teoretické lingvistice)*. Praha: Academia.
- – 1986b: *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Praha: Academia.
- SIZOVA, I. A., 1978: *Stanovlenie germanskogo glagol'nogo slovoobrazovanija*. Moskva: Nauka.
- SOMMERFELDT, K. E., SCHREIBER, H., 1977¹, 1980²: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- ŠVEDOVA, N. Ju., 1980: *Russkaja grammatika* II. (Sintaksis). Moskva: Nauka.
- TESNIÈRE, L., 1965²: *Eléments de Syntaxe structurale*. Paris.
- VIDOVIČ MUHA, A., 1994a: O izvoru in delovanju jezika ali teorija sintagme v delih R. F. Mikuša (S predstavitevijo trikotnika Ramovš – Mikuš – Belić). *Ramovšev zbornik*. (Obdobja 12). *Slavistična revija* XLII/2–3. 229–248.
- – 1994b: La syntaxe de Tesnière interprétée par Mikuš. *Linguistica* XXXIV/1. 225–234.
- ZASORINA, L. N., BERKOV, V. P., 1961: Ponjatie valentnosti v jazyke. *Vestnik Leningradskogo universiteta. Serija istorii, jazyka i literaturi*. XVI/8. 133–139.

SUMMARY

The article is a chronological and topical survey of the most relevant foreign literature on valency theory. Tesnière's valency is focused on the verb, which is understood as the

organizational center of the sentence. According to R. F. Mikuš, valency theory benefited particularly from Tesnière's findings on the structure of the predicate.

Tesnière's agent theory elicited response shortly after publication and was critically discussed in German valency theory. G. Helbig complemented Tesnière by defining it such that logical valency is the extra-linguistic relationship between semantic components of reality, semantic valency represents distributive/combinatory possibilities of the particular lexical meanings or sememes, while the syntactic valency marks (non)obligatory valency positions, thus the number of complements and their grammatical and functional properties in a particular language. The publication of distribution and valency dictionaries, particularly by G. Helbig and W. Schenkl at the end of the 1960's, proved the applied value of the theoretical treatment of valency.

Helbig's valency theory is complemented by Czech and Slovak valency theories, which are to Slovene linguists, due to the proximity of the two languages, closer and more useful. The author of this article was methodologically guided by Daneš's work (1987) in her analysis of the material. The works by P. Sgall, E. Hajičová, and J. Panevová show a more modern approach towards the relationships in semantic-syntactic and structural-syntactic valency (e.g., the issue of obligatory explicit participants and (non)explicit agents, etc.). These authors argue for a consistent multi-level treatment.

A theory of a minimal complete sentence was developed, including verbal intention within the semantic sentence pattern on the semantic level, which is paralleled on the syntactic-functional level by grammatical sentence pattern. The obligatory complements together with the complemented verb represent the grammatical nucleus of the sentence.

An important contribution to Russian valency theory is Apresyan's (1967) model of meaning $\leftrightarrow$ text, based on forming grammatically correct sentences and the ability of satisfying the semantic requirements of the text. Following the principles of modern semantics, Y. D. Apresyan developed a theory of so-called (non)productive semantic patterns and found that the most productive semantic patterns occur in phrases with basic verbal meanings, while the least productive ones occur in phrases with idiomatically bound meanings (non-productive semantic patterns are idioms). Within the framework of grammatical-functional and surface-structural verbal valency he developed for Russian a typology of 84 sample/basic nuclear verbal phrases. The work of E. V. Paducheva is important for terminology and for its treatment of the relationship between the lexicon and syntactic valency. A complete systemic presentation of verbal, adjectival, and nominal valency in Russian, including word-formation, particularly of deverbatives, is found in the work of N. Y. Shvedova (1980).

N. Chomsky treated valency in Anglo-American literature within the theory of semantic syntax. With the attempts to translate the meaning into the expression he announced the development of transformational grammar. His rules for translation from meaning into expression are the basic guide in eliminating the semantic ambiguities and in finding valency features of a particular language. Unlike Chomsky, Fillmore was focused mainly on the description of the deep structure. The so-called universal basic syntactic rules allow verbalization of primary semantic relations, whose basic carriers are verbs.

M. A. K. Halliday as a representative of the systemic-functional grammar pointed out the equal importance of the linguistic and non-linguistic context. He discussed valency in the framework of sentence semantics—of the sentence semantic base and of the sentence as a message.